

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Хомич Марини Олександрівни

«Польська Автокефальна Православна Церква у 1945 р. – на початку XXI ст.: інституційний розвиток та культурна діяльність»,

представлену на здобуття наукового ступеня

кандидата історичних наук

за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія

Церковна проблематика зазвичай поєднує у предметі дослідження декілька суміжних наукових сфер. Найчастіше це політична, богословська та соціологічна складова. Рідше, коли йдеться про мотивацію людини щодо вибору певних релігійних поглядів, вдаються до наукового арсеналу психології.

Релігійна інституція, в даному випадку Польська Автокефальна Православна Церква, виступає виразником інтересів своїх парафіян, тобто тих осіб, котрі довірили їй моральний аспект власної особистості. У стратегії побудови будь-якої суспільної моделі мусить бути місце духовності. Навіть якщо політична система заперечує релігійні постулати, їй все одно не вдасться проігнорувати тягу соціалізованого індивіда до алогічних явищ. Саме тому у другій половині XX ст. комуністична влада, попри офіційно задекларований атеїзм, все ж використовувала Церкву як інструмент впливу та контролю над суспільством.

Дисертаційна робота М. О. Хомич присвячена історії розвитку Польської Автокефальної Православної Церкви у 1945 – 2016 рр. як легітимної релігійної інституції з розширеною єпархіально-парафіяльною мережею та налагодженими сферами пастирської діяльності.

Хронологічні рамки праці охоплюють два, відмінних між собою, періоди в історії Польщі. Перший – післявоєнний, час панування партійної диктатури та комуністичної ідеології та другий – період утворення та розвитку незалежної Республіки Польща, офіційно демократичного режиму.

Такий вибір часових меж накладає на автора додаткову відповідальність, адже спонукає не лише описати події та явища, але й порівняти їх трансформаційні процеси у відмінних політичних умовах.

У вступі дисертації представлено повноцінне обґрунтування актуальності теми, чітко визначено мету дослідження, предмет, об'єкт, підкреслено наукову новизну й практичне значення одержаних результатів. Структура логічна, другий розділ «Організаційний розвиток» своєю назвою наштовхує на уявлення про певну динаміку в тих процесах, що відбувались в окреслений період. Натомість зазначені сфери діяльності Церкви: освітню, наукову, видавничу, громадську, культурну – важко відділити одну від одної. Проте, зважаючи на специфіку дослідження, автор згрупувала їх доречно, у відповідності до задекларованого проблемно-хронологічного принципу роботи.

Перший розділ дисертації традиційно містить аналіз історіографії наукової проблеми, її джерельної бази та методологічного інструментарію. Дисертант зазначає, що історія Польської Автокефальної Православної Церкви після закінчення Другої світової війни представлена в доробках польських дослідників в узагальненому вигляді. Вони мали на меті висвітлити цілісну картину або ж просто окреслити окремі події та факти. Цікавим є поділ авторів за професійним спрямуванням. Наприклад, науковці, що мають богословську освіту чи лише духовний сан (або і те й інше), дипломовані політологи, історики, правники, особи, котрі взялись за дослідження як не професіонали. М. О. Хомич чітко градуєє усі праці відповідно до рівня підготовки автора.

Джерельна база праці справляє позитивне враження. Залучені документальні матеріали переважно належать до фондів польських архівів. Хоча використано й справи з Державного архіву Рівненської області. Додаткові відомості автор отримала від аналізу матеріалів інтерв'ю зі священнослужителями та парафіянами. Вважаємо, що рішення залучити до

процесу дослідження методологічний інструментарій усної історії було вдалим та збагатило інформативний потенціал роботи.

Другий розділ є вступним до розуміння проблематики праці. Він насичений фактами та дефініціями. Тут простежено процес легітимізації Церкви у польському суспільстві та Московській і Вселенській патріархіях. Багато уваги приділено якраз «справі автокефалії», яка нині вже є офіційно вирішеною, проте залишається делікатним питанням, що здатне спровокувати внутрішньо церковний конфлікт.

Географію поширення православ'я на території Польщі М. О. Хомич представила виключно через призму утворення чи видозміни церковних адміністративних одиниць. Серед політичних аспектів, що спровокували нерівномірне розміщення християн Східного обряду по країні, було згадано лише про акцію «Вісла» як один із ключових каталізаторів цих процесів. Доречно було б наголосити й на тому, що переважна кількість православних проживала на етнічно українських чи білоруських територіях і свідомо дотримувалась власних національних традицій. Саме тому на цих теренах збереглась конфесійна монополія, яка мала незначні асиміляційні здобутки. Про збереження українцями та білорусами своєї релігійної ідентичності автор описала в останньому розділі, оминувши цей аспект у поясненні формування єпархіально-парафіяльної мережі.

Аналіз кількості православного духовництва вдало доповнюється таблицями, що винесені у «Додатки». До кожної з них автор дає розгорнутий коментар. Це дозволяє краще зорієнтуватись у підрахунках, які нерідко зустрічаються у тексті підрозділу. Вдалим рішенням є написання коротких біографічних довідок про кожного з митрополитів Польської Автокефальної Православної Церкви. Особливо цікавими є факти з життя вищих ієрархів, які засвідчують їх взаємодію з політичними структурами.

Третій розділ розкриває особливості навчання дітей основ богослов'я та духовного виховання майбутніх священнослужителів. У тексті знову зустрічаються підрахунки. Автор вираховувала потенційну кількість

православних сімей та рівень їх зацікавленості у тому, аби їхні нащадки мали можливість катехизації. Зрозуміло, що результат може містити значну похибку. Проте завдяки статистичним даним, зафіксованим у архівних документах, є шанс адекватно оцінити ситуацію.

Підрозділ «Наукова діяльність» логічно та змістовно впливає з попереднього параграфа і ніби продовжує його. М. О. Хомич наводить приклади засідань спеціалізованих вчених рад, перебігу конференцій, ознайомлює зі специфікою та тематикою наукових робіт студентів й молодих науковців. Проте змісту все одно бракує динаміки. Через інформативну насиченість важко прослідкувати той поступ, який вдалось зробити православним богословам на дослідницькій ниві за останні роки.

Видавнича діяльність Церкви розкривається не лише через опис періодики, але й завдяки аналізу спеціальної літератури, що користувалась не меншою популярністю серед парафіян. Автор використовує деталізовані описи зовнішнього вигляду кожного журналу. Пояснює це тим, що якраз обкладинка, з часом, зазнавала найбільш помітних трансформацій.

Останній розділ «Громадсько-культурне життя» окреслює сферу взаємодії Церкви з найбільш вразливими верствами суспільства – підлітками, особами з обмеженими фізичними чи інтелектуальними можливостями, з безпритульними, жертвами насильства, наркозалежними тощо.

Дисертант окремо виділяє діяльність церковних братств, хоча вона якраз і спрямована на співпрацю з вищеописаними особами. Тобто наступний підрозділ «Благодійність» є логічним продовженням попереднього. Важко відокремити поняття соціальної допомоги, волонтерства та корисної громадської активності в контексті діяльності однієї релігійної організації. Проте автору вдається чітко розмежувати ці поняття. Подавши історію розвитку кожного з них, відбулось правильне зміщення акценту, відповідно до поставлених дослідницьких завдань. Читач не заглиблюється в детальні розповіді про функціонування кожної організації, а лише ознайомлюється з ними. Цього достатньо для створення

уявлення про форми і способи громадських ініціатив Польської Автокефальної Православної Церкви.

У підрозділі «церковна культура» згадано про храмову архітектуру, іконописання, православне радіомовлення, церковний спів та особливості поєднання етнічних традицій з релігійними обрядами. Не мало уваги приділено відомому музичному фестивалю в Гайнувці. Саме з його регулярним проведенням автор пов'язує популяризацію польського духовного співу далеко за межами країни.

Загалом основні положення та висновки дисертації сформульовані фахово, логічно та чітко. Автором дотримано усіх вимог щодо послідовного викладу матеріалу, який має інтелектуальну цінність. Саме тому наукова вартість роботи – безсумнівна.

Водночас, варто наголосити на окремих аспектах дослідження та висловити низку зауважень та рекомендацій:

1. Окрім відомих політичних подій, що вплинули на зміну конфесійної карти Польщі після 1945 р. є ще й інші, не менш вагомі, причини поширення православ'я по всій території держави. Зокрема, варто було б більше уваги приділити питанню переходу поляків до Східного обряду та пояснити чим були мотивовані такі рішення.
2. У роботі проігноровано сферу екуменічної діяльності Польської Автокефальної Православної Церкви, лише побіжно згадано про неї. Варто було б структурованіше подати цю інформацію, адже аспект взаємодії з іншими релігійними організаціями не менш важливий для розуміння процесу розвитку релігійної інституції.
3. Описуючи біографію нині діючого митрополита Сави, автор делікатно оминула деталі недавньої провокативної ситуації, що виникла на основі звинувачень першоієрарха у співпраці з радянськими спецслужбами. Зважаючи на відкритість та публічність даної події, було б цікаво дізнатись деякі подробиці цього інциденту та чи вплинули вони на авторитет священнослужителя в Польщі?

Не зважаючи на висловлені зауваження, що радше мають характер побажань, вважаємо, що дисертація М. О. Хомич «Польська Автокефальна Православна Церква у 1945 р. – на початку ХХІ ст.: інституційний розвиток та культурна діяльність» має всі ознаки самостійного, повноцінного, оригінального дослідження. За своїм науково-теоретичним рівнем праця відповідає усім необхідним кваліфікаційним вимогам, а її автор М. О. Хомич заслуговує на присудження наукового звання кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія.

Офіційний опонент

доктор історичних наук, професор

завідувач кафедри соціально-гуманітарних

наук та права

Чернівецького торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-

економічного університету

Ореховський В.О.

